

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

УХВАЛЕНО

Рішенням Вченої ради
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця
від 24.06.2026 р. протокол № 8

ВВЕДЕНО В ДІЮ

Наказом ректора Харківського
національного економічного університету
імені Семена Кузнеця
від 24.06.2026 р. № 197

Тетяна ШТАЛЬ

**ОСВІТНЬО-НАУКОВА ПРОГРАМА
«МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ»**

РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Третій (освітньо-науковий)

СТУПІНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Доктор філософії

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

**С Соціальні науки, журналістика,
інформація та міжнародні відносини**

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

С3 Міжнародні відносини

Харків, 2026

ПРЕАМБУЛА

Склад робочої групи освітньо-наукової програми «Міжнародні відносини»:

Требін Михайло Петрович – професор кафедри міжнародних відносин і політичної філософії, доктор філософських наук, професор, гарант ОНП;

Кузь Олег Миколайович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і політичної філософії, член робочої групи за ОНП;

Коротков Дмитро Сергійович – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин і політичної філософії, член робочої групи за ОНП;

Романюк Олександр Іванович – доктор політичних наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин і політичної філософії, член робочої групи за ОНП;

Непочатов Данило Олександрович – здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії.

Згурська Юлія Вікторівна – заступник директора Департаменту міжнародного співробітництва Харківської міської ради, член робочої групи за ОНП;

Розглянуто на засіданні кафедри міжнародних відносин і політичної філософії, протокол № 10 від 16.03.2026 року.

Розглянуто вченою радою навчально-наукового інституту міжнародних відносин, протокол № 11 від 22.06.2026 року.

ОНП ОНОВЛЕНО НА ПІДСТАВІ:

1. Законодавчих та нормативних актів:

Національної рамки кваліфікацій, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України № 1341 від 23.11.2011 р. (із змінами відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 519 від 26.06.2020 р.);

Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою КМУ від 23 березня 2016 р. № 261 (в редакції постанови КМУ від 19 травня 2023 р. № 502) (із змінами).

Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затверджений Постановою КМУ №44 від 12 січня 2022 р. (із змінами);

2. Нормативних документів ХНЕУ ім. С. Кузнеця:

3. Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії у Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця (нова редакція);

4. Положення про організацію освітнього процесу у ХНЕУ ім. С. Кузнеця;

5. Положення про освітню програму ХНЕУ ім. С. Кузнеця;

6. Аналізу ринку праці, з урахуванням регіонального контексту.

7. Вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду.

8. Пропозицій роботодавців.

9. Рекомендації після процедур акредитації освітньої програми Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

Рецензії-відгуки зовнішніх стейкхолдерів (додаються).

І. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Рівень вищої освіти	Третій (освітньо-науковий) рівень
Ступінь, що присвоюється	Доктор філософії
Галузі знань	С Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини
Спеціальності	С3 Міжнародні відносини
Спеціалізація	—
Освітньо-наукова програма	Міжнародні відносини / International relations
Форми здобуття освіти, обсяг освітньої програми в кредитах ЄКТС та розрахункові строки виконання освітньої програми	очна (денна) - 59 кредитів, 4 роки; очна (вечірня) форма – 59 кредитів, 4 роки; заочна форма – 59 кредитів, 4 роки
Наявність акредитації	—
Мова навчання / оцінювання	Українська
Структурний підрозділ відповідальний за ОП	Кафедра міжнародних відносин і політичної філософії
Вимоги до зарахування	Згідно Правил прийому на навчання до Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця https://www.hneu.edu.ua/vstup-do-aspirantury-pravyla-pryjomu-do-aspirantury-i-doktorantury/ . До вступу на конкурсній основі приймаються особи, які здобули ступінь магістра (або освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста)
Обмеження щодо форм навчання	Немає
Освітня кваліфікація	Доктор філософії з міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій

Кваліфікація в дипломі	Ступінь вищої освіти – доктор філософії Галузь знань – С Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини Спеціальність – С3 Міжнародні відносини Освітньо-наукова програма – Міжнародні відносини
Мета освітньої програми	Підготовка висококваліфікованих фахівців у сфері міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій, здатних розв'язувати комплексні проблеми міжнародно-політичного середовища, створювати оригінальні наукові дослідження та займатись педагогічною діяльністю
Фокус та особливості (унікальність) програми	Формування дослідницьких та експертно-аналітичних компетентностей, достатніх для проведення оригінальних наукових розвідок та побудови професійної кар'єри. Ключові слова: міжнародні відносини, світова політика, міжнародні комунікації, міжнародні організації, міжнародні регіони, міжнародна безпека, міжнародні неурядові організації, міжнародно-політичні дослідження
Опис предметної області	Об'єкти вивчення – концептуальні та методологічні засади дослідження міжнародних відносин у їх нерозривному міждисциплінарному та міжгалузевому поєднанні щодо діяльності суб'єктів міжнародного середовища у процесі еволюції міжнародного співробітництва за умов глобальної невизначеності. Цілі навчання – набуття здатності розв'язувати комплексні завдання та проблеми професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності у сфері міжнародних відносин, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики за умов невизначеності. Теоретичний зміст предметної області – філософія та методологія науки; парадигмальний простір осягнення феномену політики та міжнародних відносин; концептуальне підґрунтя філософії та соціології міжнародних відносин; понятійно-категоріальний інструментарій міжнародно-політичної науки, необхідний для виконання дисертаційного дослідження. Методи, методики та технології – загальнологічні, теоретичні, емпіричні методи наукового пізнання; якісні та кількісні методи та методики пошуку й оброблення інформації; методики оцінювання, моделювання та прогнозування розвитку міжнародних відносин на різних рівнях; сучасні цифрові технології. Інструменти та обладнання: сучасні універсальні та спеціалізовані інформаційні системи та спеціалізоване програмне забезпечення
Академічна мобільність	—
Академічні права	Здобуття наукового ступеня доктора наук та додаткових кваліфікацій у системі освіти дорослих
Професійні права	Працевлаштування на посадах наукових і науково-педагогічних працівників у наукових установах і закладах вищої освіти, інших посадах, що потребують кваліфікації доктора філософії з міжнародних

	відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій у дослідницьких установах і підрозділах підприємств, установ, організацій
Працевлаштування випускників	Працевлаштування в органах державної влади, міжнародних організаціях (урядових та неурядових), науково-дослідних інститутах, наукових та аналітичних центрах, організаціях різних форм власності (державних і приватних), діяльність яких пов'язана зі сферою міжнародних відносин, а також у закладах вищої освіти на посадах науково-педагогічних/педагогічних чи наукових співробітників та на адміністративних посадах. Зокрема, згідно з ДК 003:2010 Класифікатор професій (зі змінами, внесеними 25.10.2021) фахівці, які здобули вищу освіту за освітньо-науковою програмою «Міжнародні відносини», можуть обіймати посади: 1120.2 Вищі посадові особи місцевих органів державної влади 1120.3 Дипломатичні представники 1141.1 Вищі посадові особи політичних партій 1142.1 Вищі посадові особи професійних спілок 1143.2 Вищі посадові особи інших самоврядувальних організацій 1143.4 Вищі посадові особи інших громадських організацій в соціально-культурній сфері 1143.5 Вищі посадові особи органів місцевого самоврядування 2310.1 Професори та доценти 2310.2 Викладач вищого навчального закладу 2419.3 Спеціаліст державної служби 2419.3 Консультант (в апараті органів державної влади) 2419.3 Радник (органи державної влади) 2443.1 Політолог-міжнародник 2433.1 Науковий співробітник (інформаційна аналітика) 2443.1 Науковий співробітник-консультант (політологія) 2443.2 Експерт із суспільно-політичних питань 2443.2 Консультант із суспільно-політичних питань (в партіях та інших громадських організаціях) 2443.2 Політичний оглядач 2443.2 Політолог 2451.2 Коментатор
Силабуси освітніх компонентів	https://hneu.edu.ua/navchalno-metodychne-zabezpechennya-291-mizhnarodni-vidnosyny

II. ПЕРЕЛІК КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВИПУСКНИКА

Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати комплексні проблеми професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності у сфері міжнародних відносин, застосовувати методологію наукової та педагогічної діяльності, а також проводити власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення
-----------------------------------	--

Загальні компетентності	ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. ЗК02. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел. ЗК03. Здатність працювати в міжнародному контексті. ЗК04. Здатність переосмислювати наявне і створювати нове цілісне знання в професійній сфері та розв'язувати складні соціальні, наукові, культурні, етичні та інші проблеми. ЗК05. Здатність подавати складну інформацію у доступній та зрозумілій формі усно та письмово (в тому числі іноземною мовою), використовуючи наукову стилістику та термінологію. ЗК06. Здатність демонструвати культуру наукового усного і писемного мовлення державною та іноземними мовами при оформленні наукових та академічних текстів, демонстрації результатів наукових досліджень у ході дискусій та наукової полеміки. ЗК07. Здатність розв'язувати комплексні проблеми на основі системного наукового світогляду, професійної етики та загального культурного кругозору.
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності	СК01. Здатність використовувати знання про сучасні парадигми, теоретичні напрями, концепції та методи досліджень в галузі міжнародних відносин, політичних та соціальних наук. СК02. Здатність до аналітичного мислення та практичних навичок систематизації інформації з метою обробки великих масивів даних, здійснення оцінювання та прогнозування міжнародних відносин. СК03. Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати наукові дослідження актуальних проблем міжнародних відносин, визначати наукові проблеми, готувати аналітичні матеріали та наукові доповіді, здійснювати їх оприлюднення. СК04. Здатність інтегрувати знання з різних галузей, застосовувати системний підхід і враховувати неполітичні аспекти при розв'язанні комплексних проблем міжнародних відносин та проведенні досліджень. СК05. Здатність здійснювати публічну апробацію результатів досліджень, сприяти їх поширенню в науковій та практичній сферах як українською, так і іноземними мовами. СК06. Здатність виокремлювати та аналізувати взаємообумовленість внутрішньої та зовнішньої політики України та інших держав, виявляти тренди глобального та регіонального структурування світового порядку. СК07. Здатність застосовувати інформаційні технології, сучасні методи моделювання та прогнозування із використанням новітніх прикладних пакетів і програмних продуктів для наукового обґрунтування та підтвердження / спростування гіпотез. СК08. Здатність аналізувати, систематизувати та узагальнювати результати міждисциплінарних наукових досліджень у сфері міжнародних відносин та світової політики. СК09. Здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність у сфері політичних наук і міжнародних відносин.

З метою забезпечення кореляції визначених компетентностей з класифікацією компетентностей НРК використовується матриця відповідності визначених компетентностей та дескрипторів НРК, яка є інформаційним додатком (**Таблиця 1 Пояснювальної записки**).

III. НОРМАТИВНИЙ ЗМІСТ ПІДГОТОВКИ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ СЗ «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ», СФОРМУЛЬОВАНИЙ У ТЕРМІНАХ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

РН01. Мати передові концептуальні та методологічні знання, дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на межі предметних галузей з урахуванням сучасних тенденцій та трендів останніх досягнень світової науки.

РН02. Критично мислити, узагальнювати й аналізувати явища та проблеми, які вивчаються, приймати ефективні рішення на основі сучасних методів прийняття рішень, логічних аргументів та перевірених фактів в умовах обмеженого часу і ресурсів.

РН03. Застосовувати сучасні інструменти і технології пошуку, оброблення та аналізу інформації, зокрема, статистичні методи аналізу даних великого обсягу та/або складної структури, спеціалізовані бази даних та інформаційні системи.

РН04. Використовувати концептуальні напрацювання теоретичної та практичної філософії, епістемології та філософії науки, ґрунтовні знання про теоретичні / прикладні дослідження у сфері міжнародних відносин та світової політики

РН05. Аналізувати та застосовувати концептуальні моделі, науковий доробок вітчизняних та зарубіжних вчених, фундаментальні постулати та теорії, парадигми міжнародно-політичної науки, новітні підходи до функціонування і розвитку світової політики та міжнародних відносин.

РН06. Розробляти, реалізовувати та здійснювати управління науковими проєктами, які дають можливість розв'язувати комплексні проблеми у сфері міжнародних відносин, створювати нове цілісне знання з врахуванням соціокультурних, економічних, екологічних та правових аспектів на основі системного наукового світогляду та загального культурного кругозору із дотриманням принципів професійної етики та академічної доброчесності, забезпеченням прав інтелектуальної власності щодо результатів проєктів.

РН07. Вільно презентувати та обговорювати з фахівцями і нефаківцями результати досліджень, наукові та прикладні проблеми міжнародних відносин державною та іноземними мовами, оприлюднювати результати досліджень у наукових публікаціях у провідних наукових виданнях.

РН08. Формулювати і перевіряти гіпотези; використовувати для обґрунтування висновків належні докази, зокрема, результати теоретичного аналізу, емпіричних досліджень (опитувань, спостережень тощо) і математичного та/або комп'ютерного моделювання, наявні наукові розвідки.

РН09. Планувати і виконувати теоретичні та прикладні дослідження з міжнародних відносин з використанням сучасного наукового інструментарію.

РН10. Глибоко розуміти загальні принципи та методи соціальних наук, а також методологію наукових досліджень, застосувати їх у власних дослідженнях у сфері міжнародних відносин, критично аналізувати результати власних

досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми.

РН11. Застосовувати сучасні методи моделювання та прогнозування із використанням сучасних цифрових технологій та спеціалізованого програмного забезпечення для наукового обґрунтування та підтвердження / спростування гіпотез.

РН12. Організовувати і здійснювати освітній процес у сфері знань про політику та міжнародні відносини, його наукове, навчально-методичне та нормативне забезпечення, розробляти і викладати спеціальні навчальні дисципліни у закладах вищої освіти.

ІV. СТРУКТУРА ОСВІТНЬО-НАУКОВОЇ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ

4.1 Структура освітньо-наукової програми та освітні компоненти

№	Освітні компоненти (навчальні дисципліни, практики)	Кредити ЄКТС	Структура, %
ЦИКЛ ЗАГАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ			
1	<i>ОБОВ'ЯЗКОВІ ОСВІТНІ КОМПОНЕНТИ</i>	30	52
2	<i>ВИБІРКОВІ ОСВІТНІ КОМПОНЕНТИ</i>	5	8
ЦИКЛ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ			
3	<i>ОБОВ'ЯЗКОВІ ОСВІТНІ КОМПОНЕНТИ</i>	14	23
4	<i>ВИБІРКОВІ ОСВІТНІ КОМПОНЕНТИ</i>	10	17
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ:		59	100%

Код ОК	Освітні компоненти	Кредити ЄКТС	Форми підсумкового контролю
ЦИКЛ ЗАГАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ			
<i>ОБОВ'ЯЗКОВІ ОСВІТНІ КОМПОНЕНТИ</i>			
ОК1	Академічна англійська мова для науковців	5	ІСПИТ
ОК2	Академічна українська мова для науковців	4	ІСПИТ
ОК3	Філософія науки	4	ЗАЛІК
ОК4	Методологія та організація наукових досліджень	6	ЗАЛІК
ОК5	Математичні методи та моделі у наукових дослідженнях	5	ЗАЛІК
ОК6	Тренінг курс: педагогічна майстерність	3	ЗАЛІК
ОК7	Педагогічна практика	3	ЗВІТ
<i>ВИБІРКОВІ ОСВІТНІ КОМПОНЕНТИ</i>			
ВК1	Вибіркова навчальна дисципліна 1.1	5	ЗАЛІК
ЦИКЛ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ			
<i>ОБОВ'ЯЗКОВІ ОСВІТНІ КОМПОНЕНТИ</i>			
ОК8	Теорія та методологія політичних наук	4	ІСПИТ
ОК9	Криза світового порядку та основні тенденції розвитку міжнародних відносин на початку ХХІ століття	5	ЗАЛІК
ОК10	Геостратегія в сучасному світі	5	ЗАЛІК

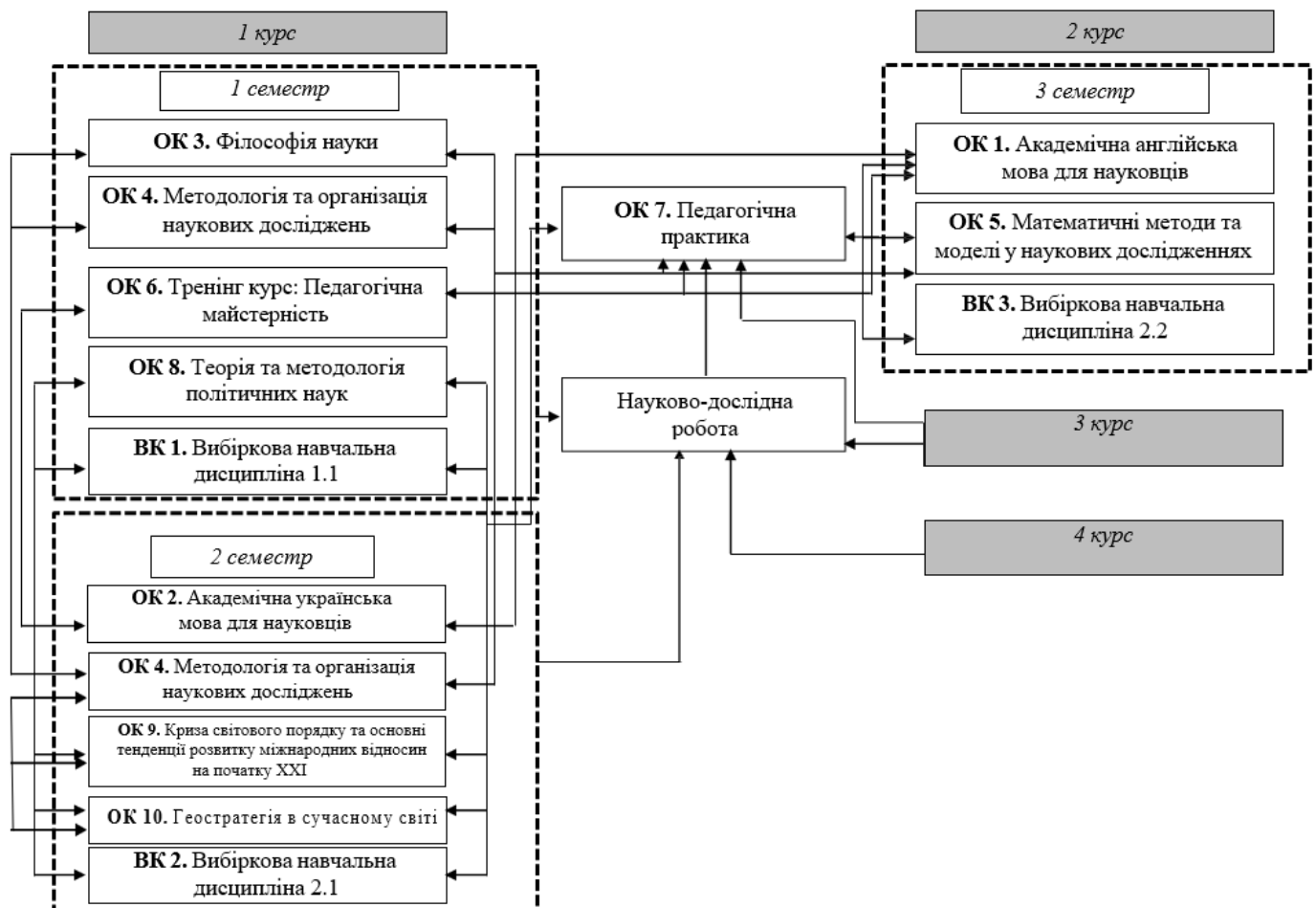
ВИБІРКОВІ ОСВІТНІ КОМПОНЕНТИ			
ВК2	Вибіркова навчальна дисципліна 2.1	5	ЗАЛІК
ВК3	Вибіркова навчальна дисципліна 2.2	5	ЗАЛІК

4.2 Вибіркова складова освітньо-наукової програми

Вибіркова складова освітньо-наукової програми складається з 15 кредитів ЄКТС (25% загального обсягу кредитів за ОНП). Індивідуальний навчальний план здобувача ступеня доктора філософії, крім обов'язкових складових, містить інформацію про навчальні дисципліни за вибором здобувача.

Вибіркова складова полягає у вільному виборі здобувачами дисциплін, які формують здобуття знань із спеціальності, а також вибір дисциплін, що пов'язані з тематикою дисертаційного дослідження, за погодженням із своїм науковим керівником. Здобувач також має право обрати дисципліни, які пропонуються для інших рівнів вищої освіти. Взяти участь у формуванні вибіркової складової можуть усі кафедри університету.

4.3. Структурно-логічна схема освітньо-наукової програми «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ» третього (освітнього-наукового) рівня вищої

V. ФОРМИ АТЕСТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Форми атестації здобувачів вищої освіти	Атестація здобувачів ступеня доктора філософії здійснюється разовою спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти чи наукової установи на підставі публічного захисту наукових досягнень у формі дисертації. Обов'язковою умовою допуску до захисту є успішне виконання здобувачем його індивідуального навчального плану та індивідуального плану наукової роботи. Звітування за виконанням індивідуального плану роботи проводиться 2 рази на рік на засіданні випускової кафедри. Звітування аспірантів відбувається відповідно до описаної у Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії у ХНЕУ ім. С. Кузнеця (https://hneu.edu.ua/aspirantura-polozhennya-pro-pidgotovku-v-aspiranturi) та описаної на сайті ХНЕУ ім. С. Кузнеця процедури (https://www.hneu.edu.ua/aspirantura-atestatsiya/).
Вимоги до заключної кваліфікаційної роботи	Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії є самостійним розгорнутим дослідженням, що пропонує розв'язання актуального наукового завдання з економіки або на межі з іншими спеціальностями, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики. Дисертація не повинна містити академічного плагіату, фальсифікації, фабрикації. Дисертація має бути розміщена на сайті закладу вищої освіти (наукової установи), де відбувся її захист. Дисертація має відповідати вимогам, встановленим МОН України та описаним на сайті ХНЕУ ім. С. Кузнеця (https://hneu.edu.ua/vymogy-do-dysertatsiyi). Обсяг основного тексту дисертації 6,5-9 авторських аркушів.
Вимоги до публічного захисту	Вимоги щодо процедури та особливих умов проведення публічного захисту визначаються Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р.

VI. ВИМОГИ ДО НАЯВНОСТІ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Вимоги до системи внутрішнього забезпечення якості в Університеті розроблені на підставі Європейських стандартів та рекомендацій щодо забезпечення якості вищої освіти (ESG) та статті 16 Закону України «Про вищу освіту».

Політика щодо забезпечення якості вищої освіти	Політика Університету щодо забезпечення якості реалізується через внутрішні процеси забезпечення якості із залученням всіх структурних підрозділів Університету та учасників освітнього процесу. Є публічною та відкритою для всіх учасників освітнього процесу, а також різних стейкхолдерів. Основні принципи внутрішнього забезпечення якості освіти у ХНЕУ ім. С. Кузнеця: відповідальності; відповідності; адекватності; автономності; вимірюваності; академічної культури; відкритості. Основні процедури внутрішнього забезпечення якості освіти
---	--

	в ХНЕУ ім. С. Кузнеця: формалізація політики якості, стратегічних цілей, завдань постійного поліпшення якості; розроблення, затвердження, моніторинг та періодичний перегляд освітніх програм; забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників; забезпечення студентоцентрованого навчання, викладання та оцінювання здобувачів вищої освіти; забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу; забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом; забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації; забезпечення дотримання академічної доброчесності працівниками закладів вищої освіти та здобувачами вищої освіти; підготовка та проведення маркетингово-моніторингових та соціально-психологічних досліджень для визначення потреб ринку праці, вимог стейкхолдерів вищої освіти, якості надання освітніх послуг і задоволеності якістю освітньої діяльності та якістю освіти; залучення стейкхолдерів вищої освіти (здобувачів вищої освіти, роботодавців, представників академічної спільноти тощо) до прийняття рішень за напрямками внутрішнього забезпечення якості; зовнішнє оцінювання якості діяльності ХНЕУ ім. С. Кузнеця за результатами участі в національних та міжнародних рейтингах закладів вищої освіти, виконання ліцензійних вимог, акредитації.
Забезпечення якості розроблення, затвердження, моніторингу, перегляду та оновлення освітніх програм	Моніторинг та періодичний перегляд освітніх програм здійснюється згідно з діючими нормативними актами в ХНЕУ ім. С. Кузнеця. Перегляд освітніх програм здійснюється на основі аналізу задоволення освітніх потреб здобувачів вищої освіти: можливості побудови індивідуальної траєкторії навчання, дотримання академічних свобод в освітньому процесі, задоволеності якістю освітньої програми, тощо; роботодавців: якості формування загальних та фахових компетентностей, актуальних та соціальних навичок (soft skills); інших стейкхолдерів. Для перегляду освітніх програм використовуються: онлайн опитування, проведення дослідження фокус-групи, аналіз документів, аналіз ситуації, самооцінка робочою групою відповідно до вимог щодо структури та змісту освітньої програми. Періодичність перегляду освітніх програм здійснюється: а) щорічно за результатами моніторингу; б) після завершення освітньої програми здобувачами вищої освіти.
Забезпечення зарахування, досягнення, визнання та атестація здобувачів	Оцінювання здобувачів вищої освіти є послідовним, прозорим та проводиться відповідно до встановлених в Університеті процедур згідно з нормативними актами. Щорічне оцінювання здобувачів освіти здійснюється відповідно до визначених освітньою програмою форм контролю; порядку оцінювання результатів навчання, що висвітлюється в робочих програмах навчальних дисциплін, робочих планах (технологічних картах) навчальних дисциплін, силабусах навчальних дисциплін; обліку результатів навчання, який ведеться з використанням програмного забезпечення корпоративної інформаційної системи управління (електронний журнал) та інформаційного середовища Персональної навчальної системи (ПНС) Університету. Оприлюднення результатів успішності, оцінювання результатів навчання відбувається через звіт «Інформація про поточну успішність та відвідування занять за навчальними дисциплінами семестру» (сайт Університету) та на сайті Персональних навчальних систем. Оцінювання здобувачів вищої освіти

	здійснюється на основі 100-бальної накопичувальної бально-рейтингової системи. Підготовка здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти завершується атестацією, яка здійснюється разовою спеціалізованою вченою радою Університету (або іншого закладу вищої освіти чи наукової установи), утвореною для проведення разового захисту, на підставі публічного захисту наукових досягнень у формі дисертації.
Забезпечення якості студенто-центрованого навчання, викладання та оцінювання	Студентоцентроване навчання реалізується через організацію освітнього процесу, що передбачає: заохочення здобувачів вищої освіти до ролі автономних і відповідальних суб'єктів освітнього процесу; створення освітнього середовища, орієнтованого на задоволення потреб та інтересів здобувачів вищої освіти, зокрема надання можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії; побудову освітнього процесу на засадах взаємної поваги і партнерства між учасниками освітнього процесу. Передбачає надання можливості вибору здобувачем вищої освіти змісту, темпу, способу та місця навчання, а також ґрунтується на реалістичності запланованого навчального навантаження.
Забезпечення якості науково-педагогічних працівників	Педагогічні та науково-педагогічні працівники Університету можуть підвищувати кваліфікацію за різними формами, видами та у різних суб'єктів підвищення кваліфікації. Забезпечення підвищення кваліфікації відбувається за рахунок: удосконалення раніше набутих та/або набуття нових компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань з урахуванням вимог відповідного професійного стандарту (у разі його наявності); набуття досвіду виконання додаткових завдань та обов'язків у межах спеціальності та/або професії, та/або займаної посади; формування та розвитку цифрової, управлінської, комунікаційної, медійної, інклюзивної, мовленнєвої компетентностей тощо. Щорічне рейтингове оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників, кафедр і факультетів Університету здійснюється за рахунок використання механізмів оцінювання та самооцінювання результативності науково-педагогічної діяльності, її спрямованості на пріоритети розвитку національної системи вищої освіти, стратегії розвитку Університету, особистісного професійного розвитку науково- педагогічних працівників. Підсумки рейтингового оцінювання підводяться за результатами діяльності, досягнутими протягом навчального року. Оприлюднення результатів щорічного оцінювання науково-педагогічних працівників, кафедр та факультетів відбувається на засіданні вченої ради Університету.
Ресурсне забезпечення освітнього процесу (навчальні ресурси та підтримка здобувачів вищої освіти)	Заклад вищої освіти забезпечує освітній процес необхідними та доступними ресурсами (кадровими, методичними, матеріальними, інформаційними та ін.) та здійснює відповідну підтримку здобувачів вищої освіти. При плануванні, розподілі та наданні навчальних ресурсів і забезпеченні підтримки здобувачів вищої освіти враховуються їх потреби та принципи студенто-центрованого навчання. Організаційно-методична підтримка самостійної роботи здобувачів вищої освіти полягає у розробці методичних, дидактичних, інструктивних матеріалів, наданні можливості формувати, закріплювати, поглиблювати й систематизувати отримані під час аудиторних занять знання та вміння, здійснювати самопідготовку й самоконтроль опанування освітньої-професійної програми та реалізується через Персональну навчальну систему ХНЕУ ім. С. Кузнеця. Внутрішнє

	забезпечення якості вищої освіти гарантує, що всі необхідні ресурси відповідають цілям навчання, є загальнодоступними, а здобувачі вищої освіти поінформовані про їх наявність.
Інформаційне забезпечення (інформаційний менеджмент)	З метою управління освітнім процесом розроблено ефективну політику в сфері інформаційного менеджменту та відповідну інтегровану інформаційну систему управління освітнім процесом. Дана система передбачає автоматизацію основних функцій управління освітнім процесом, зокрема: забезпечення проведення вступної кампанії, планування та організацію освітнього процесу; доступ до навчальних ресурсів; облік та аналіз успішності здобувачів вищої освіти; адміністрування основних та допоміжних процесів забезпечення освітньої діяльності; управління кадрами та ін.
Публічність інформації про освітні програми, освітню, наукову діяльність	Достовірна, об'єктивна, актуальна, своєчасна та легкодоступна інформація за освітньо-професійною програмою публікується на сайті ХНЕУ ім. С. Кузнеця, включаючи програми для потенційних здобувачів вищої освіти, випускників, інших стейкхолдерів і громадськості. Публічною є інформація про освітню діяльність за спеціальністю, включаючи критерії відбору на навчання; заплановані результати навчання за цією програмою; процедури навчання, викладання та оцінювання, що використовуються тощо.
Забезпечення академічної доброчесності	Забезпечення запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових працях працівників закладу вищої освіти та здобувачів вищої освіти реалізується через політику, стандарти і процедури дотримання академічної доброчесності. Перевірка наукових праць науково-педагогічних працівників Університету та здобувачів вищої освіти здійснюється за допомогою інтернетсервісів на основі відкритих інтернет-ресурсів та системи StrikePlagiarism.com, що діє на підставі Ліцензійного Договору про надання права користування антиплагіатним програмним забезпеченням. Нормативними документами в ХНЕУ ім. С.Кузнеця щодо регламентації є такі документи: Кодекс академічної доброчесності; Кодекс професійної етики та організаційної культури працівників і здобувачів вищої освіти ХНЕУ ім. С. Кузнеця; Положення про комісію з питань академічної доброчесності ХНЕУ ім. С. Кузнеця; Політика використання штучного інтелекту в освітньому процесі та наукових дослідженнях. Використання ШІ-інструментів у навчанні та дослідженнях дозволене як допоміжний засіб за умови обов'язкового декларування їх застосування та критичної оцінки отриманих результатів. Неприйнятним є видавання ШІ-контенту за власний, використання ШІ під час контрольних заходів без дозволу, а також застосування ШІ для маніпуляцій та фальсифікацій. Кваліфікаційні роботи (дипломні роботи / проекти), підписуються кваліфікованим електронним підписом, оприлюднюються до їх захисту у машинозчитувальному форматі, на постійній основі, з наданням вільного доступу до них без проходження автентифікації та з дотриманням інших вимог.

Пояснювальна записка

Матриця відповідності визначених компетентностей дескрипторам НРК і матриця відповідності визначених результатів навчання та компетентностей представлені в табл. 1 і 2.

Таблиця 1

Матриця відповідності визначених компетентностей дескрипторам НРК

Класифікація компетентностей (результатів навчання)	Знання	Уміння	Комунікація	Автономія та відповідальність
	Зн1 Концептуальні та методологічні знання в галузі чи на межі галузей знань або професійної діяльності	Ум1 Спеціалізовані уміння/навички і методи, необхідні для розв'язання значущих проблем у сфері професійної діяльності, науки та/або інновацій, розширення та переоцінки вже існуючих знань і професійної практики Ум2 Започаткування, планування, реалізація та коригування послідовного процесу ґрунтовного наукового дослідження з дотриманням належної академічної доброчесності Ум3 Критичний аналіз, оцінка і синтез нових та комплексних ідей	K1 Вільне спілкування з питань, що стосуються сфери наукових та експертних знань, з колегами, широкою науковою спільнотою, суспільством в цілому K2 Використання академічної української та іноземної мови у професійній діяльності та дослідженнях	AB1 Демонстрація значної авторитетності, інноваційності, високий ступінь самостійності, академічна та професійна доброчесність, послідовна відданість розвитку нових ідей або процесів у передових контекстах професійної та наукової діяльності AB2 Здатність до безперервного саморозвитку та самовдосконалення
Загальні компетентності				
ЗК01	Зн1		K1	
ЗК02	Зн1	Ум1		
ЗК03	Зн1	Ум1	K1	AB1
ЗК04	Зн1	Ум2; Ум3	K1	AB1; AB2
ЗК05	Зн1	Ум1	K1; K2	AB1
ЗК06		Ум1	K1; K2	AB1
ЗК07	Зн1	Ум2; Ум3	K1	AB1; AB2

Спеціальні (фахові) компетентності				
СК01	Зн1	Ум1	К1	AB1
СК02		Ум1; Ум2	К2	AB1
СК03		Ум1; Ум2	К2	AB1
СК04	Зн1	Ум2; Ум3	К1	AB2
СК05	Зн1	Ум1	К1; К2	AB2
СК06		Ум1		AB1
СК07		Ум1		AB1; AB2
СК08	Зн1	Ум2; Ум3	К1	AB1; AB2
СК09		Ум1	К1; К2	AB1; AB2

Таблиця 2

Матриця відповідності визначених результатів навчання, компетентностей та освітніх компонент

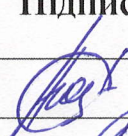
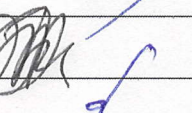
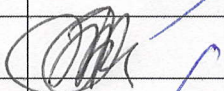
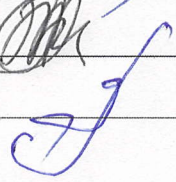
Програмні результати навчання	Компетентності															
	Інтегральна компетентність															
	Загальні компетентності							Спеціальні (фахові) компетентності								
	ЗК01	ЗК02	ЗК03	ЗК04	ЗК05	ЗК06	ЗК07	СК01	СК02	СК03	СК04	СК05	СК06	СК07	СК08	СК09
РН01	OK3 OK4 OK8 OK10	OK3 OK4 OK8 OK10		OK4 OK8 OK9 OK10				OK3 OK8 OK10	OK4 OK9 OK10		OK4 OK8 OK10		OK1 OK9 OK10		OK8 OK9 OK10	
РН02	OK3 OK10	OK3 OK10								OK3 OK9 OK10					OK9 OK10	
РН03		OK4 OK5							OK4 OK5					OK4 OK5		
РН04	OK3 OK8 OK10			OK8 OK10				OK3 OK8 OK10			OK8 OK10					OK7
РН05	OK8 OK10		OK9					OK8 OK10		OK8 OK9 OK10	OK8 OK9 OK10		OK1 OK9 OK10		OK8 OK9 OK10	
РН06		OK4 OK8 OK10		OK4 OK8 OK9 OK10			OK3 OK8		OK4 OK9 OK10	OK4 OK8 OK9 OK10					OK8 OK9 OK10	
РН07			OK1		OK1 OK2 OK7	OK1 OK2						OK1 OK2				OK1 OK2 OK7
РН08	OK4 OK5 OK8	OK4 OK8 OK5						OK8	OK4 OK5 OK9	OK4 OK8 OK9				OK4 OK5		
РН09				OK8 OK9 OK10			OK3 OK8			OK8 OK9 OK10	OK8 OK9 OK10					
РН10	OK3 OK4 OK8 OK10			OK4 OK8 OK10		OK8	OK3 OK8	OK3 OK8 OK10		OK3 OK4 OK8 OK10	OK4 OK8 OK10					
РН11	OK4 OK5	OK4 OK5												OK4 OK5		
РН12	OK6 OK8				OK6 OK7	OK6		OK6 OK8								OK6 OK7

Гарант ОНП «Міжнародні відносини»

Михайло ТРЕБІН

ЛИСТ ПОГОДЖЕННЯ
Освітньо-наукової програми «Міжнародні відносини»

Назва структурного / функціонального підрозділу / посадова особа	Підпис
1. Завідувач відділу аспірантури і докторантури	
2. Відділ забезпечення якості освіти	
3. Завідувач кафедри міжнародних відносин і політичної філософії	
4. Проректор з навчально-методичної роботи	
5. Перший проректор	

РЕЦЕНЗІЯ

на освітньо-наукову програму «Міжнародні відносини» третього рівня вищої освіти (доктор філософії) за спеціальністю СЗ «Міжнародні відносини», галузь знань «Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини», Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Розроблена в ХНЕУ імені Семена Кузнеця освітньо-наукова програма СЗ «Міжнародні відносини» третього рівня вищої освіти (керівник робочої групи – доктор філософських наук, професор Требін Михайло Петрович) складається з 60 кредитів ЄКТС і розрахована на 4 роки (є очна (денна, вечірня) та заочна форми навчання). Метою ОНП є підготовка «висококваліфікованих фахівців у сфері міжнародних відносин і глобального розвитку, здатних розв'язувати комплексні проблеми міжнародно-політичного середовища, створювати оригінальні наукові дослідження та займатись педагогічною діяльністю».

Громадська організація «Медійна ініціатива за права людини» позитивно оцінює зміст і структуру освітньо-наукової програми «Міжнародні відносини», яка враховує ключові виклики сучасної міжнародної безпеки, прав людини та публічної дипломатії. У фокусі програми — підготовка здобувачів до науково-дослідної та аналітичної діяльності з урахуванням багаторівневості сучасної системи міжнародних відносин, у тому числі ролі недержавних акторів у формуванні глобального порядку.

Особливо актуальним є включення до програми таких компонентів, як аналіз гібридних загроз, вивчення міжнародного гуманітарного права, механізмів міжнародної відповідальності, а також практики роботи міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ, МКС), що є критично важливими для України в умовах повномасштабної війни.

ОНП забезпечує здобуття здобувачами як загальних академічних, так і спеціалізованих компетентностей, необхідних для аналітичної, адвокаційної, наукової й викладацької діяльності. Важливо, що у програмі передбачено формування навичок стратегічного мислення, вміння працювати з великими

масивами інформації, розуміння глобальної міждисциплінарної динаміки та міжнародної нормативної бази у сфері прав людини.

Програма має міждисциплінарну природу, містить виважену частину варіативної складової, а також пропонує достатньо простору для адаптації дослідницької роботи до конкретних потреб державного управління, дипломатичної сфери, правозахисних організацій чи медіа.

Аналіз освітньо-наукової програми «Міжнародні відносини» засвідчує її відповідність сучасним вимогам до підготовки висококваліфікованих науковців і науково-педагогічних кадрів у сфері міжнародно-політичного аналізу та глобального прогнозування. Програма здатна задовольнити потребу органів державної влади та місцевого самоврядування в експертному забезпеченні міжнародних комунікацій, що є критично важливим в умовах протидії зовнішнім загрозам, зокрема з боку Російської Федерації

Виконавчий директор

ГО «Медійна ініціатива за права людини» **Станіслав МИРОШНИЧЕНКО**

28 травня 2025 рік

РЕЦЕНЗІЯ

на освітньо-наукову програму «Міжнародні відносини» третього рівня вищої освіти (доктор філософії) за спеціальністю СЗ «Міжнародні відносини», галузь знань «Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини», Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Розроблена в ХНЕУ імені Семена Кузнеця освітньо-наукова програма СЗ «Міжнародні відносини» третього рівня вищої освіти (керівник робочої групи – доктор філософських наук, професор Требін Михайло Петрович) складається з 60 кредитів ЄКТС і розрахована на 4 роки (є очна (денна, вечірня) та заочна форми навчання). Метою ОНП є підготовка «висококваліфікованих фахівців у сфері міжнародних відносин і глобального розвитку, здатних розв'язувати комплексні проблеми міжнародно-політичного середовища, створювати оригінальні наукові дослідження та займатись педагогічною діяльністю».

За відсутності стандарту вищої освіти за спеціальністю СЗ для третього (освітньо-наукового) рівня розробники програми сформулювали, на наш погляд, чітку систему загальних та спеціальних компетентностей, що підтримують проголошені результати навчання.

Так, реалізація зазначеної мети передбачає формування у здобувачів наступних загальних компетентностей: здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; набуття навичок щодо пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; уміння працювати в міжнародному контексті; спроможність переосмислювати наявне і створювати нове цілісне знання в професійній сфері та розв'язувати складні соціальні, наукові, культурні, етичні та інші проблеми; здатність подавати складну інформацію у доступній та зрозумілій формі усно та письмово (в тому числі іноземною мовою), використовуючи наукову стилістику та термінологію; опанування культури наукового усного і писемного мовлення державною та іноземними мовами при оформленні наукових та академічних текстів, демонстрації результатів наукових досліджень у ході дискусій та наукової полеміки; спроможність розв'язувати комплексні проблеми на основі системного наукового світогляду, професійної етики та загального культурного кругозору.

До числа спеціальних (фахових) компетентностей ОНП, зокрема, належать: опанування знань про сучасні парадигми, теоретичні напрями, концепції та методи досліджень в галузі міжнародних відносин, політичних та соціальних наук; здатність до аналітичного мислення та практичних навичок систематизації інформації з метою обробки великих масивів даних, здійснення оцінювання та прогнозування міжнародних відносин; спроможність самостійно планувати, організовувати та здійснювати наукові дослідження актуальних проблем міжнародних відносин, визначати наукові проблеми, готувати аналітичні матеріали та наукові доповіді, здійснювати їх оприлюднення; інтеграція знань з різних галузей, застосування системного підходу і врахування неpolітичних

аспектів при розв'язанні комплексних проблем міжнародних відносин та проведенні досліджень; здатність здійснювати публічну апробацію результатів досліджень, сприяти їх поширенню в науковій та практичній сферах як українською, так і іноземними мовами; вміння виокремлювати та аналізувати взаємообумовленість внутрішньої та зовнішньої політики України та інших держав, виявляти тренди глобального та регіонального структурування світового порядку; готовність застосовувати інформаційні технології, сучасні методи моделювання та прогнозування із використанням новітніх прикладних пакетів і програмних продуктів для наукового обґрунтування та підтвердження / спростування гіпотез; спроможність аналізувати, систематизувати та узагальнювати результати міждисциплінарних наукових досліджень у сфері міжнародних відносин та світової політики; здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність у сфері політичних наук і міжнародних відносин.

Навчальні дисципліни загальної та спеціальної (фахової) підготовки спрямовані на формування зазначених загальних і спеціальних компетентностей. Вибіркова складова полягає у вільному виборі аспірантами загальних та професійних дисциплін, які потребує виконання дисертаційного дослідження. Аспірант також має право обрати дисципліну, яка пропонується для інших рівнів вищої освіти, за погодженням із своїм науковим керівником. Взяти участь у формуванні вибіркової складової можуть усі кафедри університету.

Структура освітньо-наукової програми дозволить забезпечити якісну підготовку третього рівня вищої освіти (доктор філософії) у ХНЕУ імені Семена Кузнеця. ОНП містить усі необхідні змістовні компоненти та має розгорнутий перелік питань, якими повинен оволодіти здобувач. Варто підкреслити, що зміст ОНП «Міжнародні відносини» відображає основні напрями трансформаційних процесів світового порядку, відповідає на виклики сучасності, що зумовлює поліпарадигмальність методології дослідження.

Аналіз освітньо-наукової програми «Міжнародні відносини» дозволяє зробити висновок, що вона відповідає вимогам щодо підготовки сучасних освічених, висококваліфікованих наукових і науково-педагогічних кадрів у галузі міжнародно-політичного аналізу і глобального прогнозування, здатна забезпечити попит регіональних органів державної влади, місцевого самоврядування на фахівців вищого ґатунку з міжнародних комунікацій задля протидії російській навалі.

Директор Департаменту
економіки і міжнародних відносин
Харківської обласної державної адміністрації

Іван ДУДКА

РЕЦЕНЗІЯ

на освітньо-наукову програму «Міжнародні відносини» третього рівня вищої освіти (доктор філософії) за спеціальністю СЗ «Міжнародні відносини», галузь знань С «Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини» Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Динамічна трансформація архітектури світового порядку, зумовлена збройними конфліктами та системними кризами, висуває нові вимоги до підготовки наукових кадрів у сфері міжнародних відносин. Сьогодні фахівець рівня доктора філософії має не лише володіти фундаментальною теоретичною базою, а й демонструвати здатність до стратегічного аналізу, лідерства та розробки інноваційних концептуальних рішень. Представлена освітньо-наукова програма «Міжнародні відносини» (спеціальність СЗ), розроблена колективом кафедри міжнародних відносин і політичної філософії ХНЕУ ім. С. Кузнеця, повністю релевантна цим викликам. Структура програми (4 роки навчання, 60 кредитів ECTS, з яких 25% — вибіркові компоненти) чітко відповідає стандартам вищої освіти та нормативним вимогам до підготовки докторів філософії.

Програма демонструє цілісність мети та завдань, спрямованих на підготовку висококваліфікованих наукових кадрів. Мета ОНП — надати здобувачам компетентності, необхідні для розв'язання стратегічних проблем міжнародного характеру, проведення самостійних наукових досліджень та педагогічної роботи. Стратегічні орієнтири програми цілковито корелюють із пріоритетами ХНЕУ ім. С. Кузнеця, а збалансовані теоретична база та практичні результати навчання забезпечують підготовку докторів філософії, конкурентоспроможних на сучасному ринку праці.

Безумовною перевагою представленої ОНП є можливість використання здобувачами комплексного підходу до вивчення глобалізаційних процесів та чітка орієнтація на розвиток прикладних навичок науково-дослідницької діяльності. Зміст програми цілісно охоплює предметну область спеціальності, гарантуючи високий рівень фахової експертизи. Програма розроблена з чітким дотриманням вимог Національної рамки кваліфікацій, а її результати навчання відповідають актуальним проектам стандартів для третього рівня вищої освіти. Це дозволяє впевнено стверджувати, що випускники програми володітимуть всіма необхідними компетентностями для успішної професійної та наукової кар'єри.

Структура програми є логічною, цілісною та послідовною, що сприяє розвитку фахових і універсальних навичок здобувачів згідно з чинними нормами законодавства. Обсяг освітніх компонентів відповідає фактичному навантаженню аспірантів. Особливої уваги заслуговує дотримання принципів академічної свободи, що забезпечує реалізацію індивідуальних освітніх

траєкторій у межах студентоцентрованого підходу. Освітній процес та наукова складова суворо регламентуються нормами академічної доброчесності, а чітко визначені та оприлюднені критерії оцінювання дають змогу якісно діагностувати прогрес здобувачів у досягненні програмних результатів навчання.

Дотримання принципу інформаційної прозорості підтверджується наявністю у відкритому доступі на вебресурсах ХНЕУ ім. С. Кузнеця актуального пакета документів щодо ОНП, що забезпечує інклюзивність освітнього середовища та залученість громадськості до обговорення основних розділів програми. Матеріально-технічне та інформаційне забезпечення кафедри дозволяє реалізувати освітній процес на належному рівні. Науково-педагогічні працівники, залучені до викладання, мають високу кваліфікацію, підкріплену вагомими здобутками у науковій та практичній діяльності згідно з державними вимогами.

Резюмуючи вищевикладене, варто зазначити, що ОНП «Міжнародні відносини» за спеціальністю СЗ «Міжнародні відносини», галузь знань С «Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини», третього (освітньо-наукового) рівня цілком відповідає національним і міжнародним вимогам, має чітке професійне спрямування та гарантує високу якість підготовки докторів філософії.

Рецензент:

професорка кафедри міжнародного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
докторка соціологічних наук, професорка

Вікторія ПОГРІБНА

